

Роман СІЛЕЦЬКИЙ

**«ВХІЩИНИ»:
НАРОДНІ НОВОСІЛЬНІ ЗВИЧАЇ,
ОБРЯДИ ТА ПОВІР'Я НА ВОЛИНІ
(За польовими етнографічними
матеріалами початку ХХІ ст.)**

На основі джерельних (польових етнографічних) матеріалів висвітлюється один із важливих компонентів народної будівельної обрядовості волинян — новосільні традиції. Розглянуті повір'я про встановлення часових параметрів «вхіщин». Виявлені ритуальні способи уникнення демонологічної небезпеки в новому житлі. З'ясовані поминальні мотиви обрядової трапези, демонологічні повір'я в контексті розглядуваної обрядовості.

Ключові слова: будівельна обрядовість, новосілля, Волинь, звичаї, обряди, повір'я.

© Р. СІЛЕЦЬКИЙ, 2015

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 5 (125), 2015

У традиційній обрядово-звичаєвій культурі українців новосілля є заключним акордом будівельної обрядовості [21, с. 141—146; 16, с. 117—124; 18, с. 339—373]. Звичаї, обряди та повір'я волинян, які супроводжують вселення до нової хати, етнологами спеціально не вивчалися, про що свідчить і порівняно бідна джерельна база, накопичена нашими попередниками. Виявлений і зафіксований за останнє десятиліття польовий етнографічний матеріал (навіть з урахуванням його фрагментарного характеру, що є неминучим в умовах ХХІ ст., коли швидко зникають цілі галузі народної культури) дає змогу значною мірою реконструювати зазначений пласт традиційних уявлень, звичаїв та обрядів¹. Науковий інтерес до останніх пояснюється тим, що більшість з них є архаїчними за походженням і своїм корінням сягають, можливо, ще ранньослов'янських часів. Крім того, з огляду на перехідний характер народної культури мешканців етнографічної Волині (яка, нагадаємо, розташовується на карті історико-етнографічного районування України між Поліссям на півночі і Поділлям на півдні), доцільно виявити як локальні особливості новосільних традицій, так і їх загальноетнічні риси. Важливим чинником актуалізації етнологічного дослідження народної культури волинян є та обставина, що *етнографічна Волинь* охоплює значну територію — низку відповідних адміністративно-територіальних районів в семи областях України (Львівської, Волинської, Рівненської, Житомирської, Тернопільської, Вінницької, Хмельницької), на якій в минулому формувалася ранньослов'янська спільність, а згодом відбувся етногенез українського народу та української нації. Відтак волиняни, як підрозділ українського етносу, понад дві тисячі років безперервно проживають на цій території й сформували в процесі історичного розвитку еталонні для українців форми народної культури, які заслуговують на детальне й якомога вичерпніше вивчення.

¹ Польові етнографічні матеріали, зібрані автором, зберігаються в архіві Львівського національного університету імені Івана Франка (далі — Архів ЛНУ), фонд 119, опис 17, справи 204-Е, 206-Е, 304-Е, 522-Е, 523-Е, 524-Е, 525-Е, 526-Е. В тексті пропонованої статті подаємо назву населеного пункту Волині, в якому виявлена інформація і скорочено область (Вінницька — Вн., Волинська — Влн., Житомирська — Жт., Львівська — Лв., Рівненська — Рвн., Тернопільська — Трн., Хмельницька — Хмл.). Повний паспорт інформації зазначений у відповідній архівній справі.

Результати дослідження зазначеного фрагмента будівельної обрядовості також матимуть, поряд з науковим значенням, ще й практичне. Адже в сучасну пору помітно зріс інтерес суспільства до духовних джерел українського народу. А традиція відзначення такої події, як вселення до нової домівки, й досі є актуальною як у селі, так і в місті, а відтак присутньою в сучасній обрядово-звичаєвій культурі. Знання про відповідні народні традиції наших предків, їх популяризація сприятимуть утвердженню культурної ідентичності, усвідомлення місця української народної культури серед традицій інших народів, подолання комплексу меншовартості і культурного нігілізму. Адже звичаї та обряди українців, як, зрештою, й інші галузі традиційної культури, за архаїчністю, колоритністю і самобутністю нічим не поступаються, скажімо, грузинським, сербським, іспанським чи шотландським, а відтак заслуговують на вивчення і популяризацію в Україні та в світі.

Вселення у новий дім було небуденною подією. Адже з новою оселею сім'я пов'язувала свої надії на краще життя — щастя, достаток, потомство, здоров'я тощо. Тому й не дивно, що перехід у нову хату супроводжували численні обрядодії, повір'я та звичаї, які в кінцевому результаті були спрямовані на забезпечення щасливого й заможного життя для родини.

В минулому волиняни ретельно підбирали час для переходу в новий дім, використовуючи механізм ритуальних заборон. Адже вірили, що від цього залежатиме щастя, здоров'я й добробут мешканців нової оселі [18, с. 117—149; 17, с. 111—126; 11, с. 389—405]. На сучасному етапі ці повір'я майже відмерли і пілягли забуттю. Лише поодинокі старожили пам'ятають окремі повір'я, пов'язані з вибором часу для вселення в нову хату. Передовсім волиняни не робили «перехіщини» у високосний рік, вірячи, що це принесе мешканцям нової оселі хвороби і нещастя. «Хату в високосний рік не закладають і не входять на жительство» (с. Варварівка Хмл.) [3, арк. 25]. «Казали, [...] на високосний рік щоб не переходити» [до нової хати] (с. Вербень Рвн.) [5, арк. 17]. «Перехіщину робили любого дня — тільки не в піст і не в високосний рік» (с. Великі Бережці Трн.) [2, арк. 2].

При виборі часу для вселення до нової хату волиняни приділяли належну увагу й фазі місяця. «Переходили в нову хату [...] на повний місяць —

нове життя...» (с. Кімната Трн.) [2, арк. 10]. «Переходили на підповню» (с. Зеблази Трн.) [2, арк. 11]. «Перехіщина: старалися, щоб на підповні [увійти до нової оселі] — закон такий» (с. Чугалі Трн.) [2, арк. 12]. «Саме лучче входить в [нову хату] в подповню» (с. Новопіль Жт.) [8, арк. 2]. «Входили в нову хату [...] на повний місяць» (с. Вільськ Жт.) [8, арк. 6]. «В нову хату вбираються в подповня місяця, щоб було багатство — всього було повно» (с. Стара Олександрівка Жт.) [8, арк. 11].

В минулому подібній ритуальній регламентації підлягали й дні тижня. Волиняни намагалися не переходити до нової оселі в так звані «важкі» чи «пісні» дні. «В нову хату в понеділок ніхто не входить» (с. Нараївка Хмл.) [3, арк. 7]. «Більшинство стараються, щоб увійти [...] в суботу, але не в піст» (с. Стадники Рвн.) [4, арк. 14]. «Саме лучче входить в п'ятницю зранку» (с. Гумнище Влн.) [5, арк. 4]. «Найбільше роблять перехіщину на суботу-неділю» (с. Вербень Рвн.) [5, арк. 16]. «Новосілле — не в пісний день (пісний — понеділок, середа, п'ятниця). Найбільше справили новосіле в суботу» (с. Ракобовти Лв.) [7, арк. 10]. «Більшість [односельців] роблять входіщини ції в суботу і в неділю» (с. Стара Олександрівка Жт.) [8; 12].

Часто входини підлаштовували під якесь свято. «В нову хату входили під празник, свято» (с. Великі Бережці Трн.) [2, арк. 6]. «Перехіщина... під любе свято переходили» (с. Шпиколоси Трн.) [2, арк. 6]. «Переходили в нову хату в свято, неділю» (с. Кімната Трн.) [2, арк. 10]. «Входили в нову хату під празник, неділю» (с. Колесники) [4, арк. 4]. «Більшинство [входили] на свято... на Великдень, чи там на Різдва» (с. Смолява Влн.) [5, арк. 5].

Подекуди мешканці Волині надавали перевагу таким святам, як «покрова» (14.Х Покров Богородиці) і «введення» (4.ХІІ Вхід у храм Богородиці), що, ймовірно, має асоціативне походження. «Ми входили в нову хату на Введеніє, бо, кажуть, що все буде вестися» (с. Пляшева Рвн.) [5, арк. 9]. «Одна жінка з Полісся казала, що дуже добре перейти в нову хату перед Покровою. То ми переходили перед Покровою» (с. Вербень Рвн.) [5, арк. 16]. «Казали, що на зиму до Покрови треба перейти до нової хати» (с. Вербень Рвн.) [5,

арк. 17]. «В піст до нової хати не йдуть. Заходять [у нову оселю] під свято... ось буде Спас, ось буде Маковей... або на Пречисту увійдуть — на першу» (с. Вільськ Жт.) [8, арк. 6]. «Я переходила в хату на Покрову — я кончила хату і ми ввійшли» (с. Ксаверівка Жт.) [8, арк. 9]. «Заходили в хату найбільше... в нас було на Покрову у неділю у молодика (Покрова завжди в молодика)» (с. Новопіль Жт.) [8, арк. 16]. «[До нової хати] входять на підповню, осінню перед другою Пречистою» (с. Чугалі Трн.) [2, арк. 13].

В ряді поселень волиняни приурочували входини до храмового свята. «Більшинство стараються, щоб увійти на свята — на престольний празник» (с. Стадники Рвн.) [4, арк. 14]. «Ми мали переходити напередодні свята Михайла (21. XI.) — празник в селі, в субботу» (с. Жолоби Трн.) [2, арк. 4]. «Входили перед Михайлом (в нас перед Михайлом празник). В селі поминають померлих на Михайла» (с. Жолоби Трн.) [2, арк. 4]. «До хати входили в неділю перед святом Михайла» (с. Великі Бережці Трн.) [2, арк. 5].

Вселення до нової хати на Волині називали переважно «вхїщиною», «перехїщинами» й часто отожднювали з новосіллям. «Перехїщина: всього наготовили, нагнали самогонки, закололи поросю — на 70 чоловік. Покликали батюшку з певчими. Ішла служба в хаті, посвячення. Потім — гостина» (с. Жолоби Трн.) [2, арк. 4]. «Кончили хату, побілили — всьо чисто... Збираєм гостей. Берем священика. Прийшов — вичитав Євангеліє, посвятив. Сідаєм за столи» (с. Кімната Трн.) [2, арк. 10]. «Новосілля робили, коли входили [до нової хати], а не коли [її] посвячували» (с. Соколя Лв.) [7, арк. 13]. «На входщини кликали цих [майстрів], шо строїли (обов'язково), сусідів, родичів... хто свої. Входщина і новосілля — одне і теж» (с. Стара Олександрівка Жт.) [8, арк. 11]. «Входщина — новосельє. Звали хадзяї гостей: кого хоче, того й зве — родичів, сусіда, майстрів» (с. Новопіль Жт.) [8, арк. 13]. «Зайшли в хату і робили новосілля. Кликати сусідів, майстрів, які будували хату. Входщини і новосілля — одно і теж» (с. Грушки Жт.) [8, арк. 22]. «Вхїщини: приготавляються, запрохають родичів і приходять до хати, поздоровляють цих людей, шо переходять в хату» (с. Рибчинці Вн.) [9, арк. 8]. «Перехїщи-

ни — новосілля по-новому» (с. Петриківці Вн.) [9, арк. 13]. «Перехїщина і новосілля, то одне й те саме» (с. Смолява Влн.) [5, арк. 8]. «Перехїщина і новосілля, то все їдно. На перехїщину просили найближчу родину» (с. Липа Влн.) [5, арк. 12]. «Перехїщини — та колись робили такі сабантуї! — по тижневі пили-гуляли, бо в хату нову переходили!» (с. Воронівці Вн.) [9, арк. 10].

Однак в часи матеріального добробуту (а також в сучасну пору) заможніші господарі відзначали новосілля за якийсь час після того, як «влізли в хату», відповідно приготувавшись і запросивши значну кількість гостей. В цьому випадку таку гостину вже називали «новосіллям». «Новосілля... як люди багатіші, то робили те новосілля, а хто бідніший — той не робив. Як роблять новосілля, то запрошують майстрів» (с. Вільськ Жт.) [8, арк. 7]. «Входщина — зразу... люди пішли да й живуть, зразу ж не можуть приготувать. А як вже хату оборудовали — всюда гарна хата — тоді вже роблять новосілля, шо вже в новій хаті у їх все є. Скликають гостей, уже гостюють. Батюшка святить на новосілля» (с. Новопіль Жт.) [8, арк. 24].

Напередодні вселення до хати господарі, згідно з традицією, замовляли в церкві (якщо така була, оскільки в радянські часи багато сільських храмів було закрито і навіть зруйновано) богослужіння за здоров'я мешканців нової оселі, а також за всіма померлими родичами. «Перед вхїщиною батюшка в церкві поминав померлих» (с. Великі Бережці Трн.) [2, арк. 2]. «[Я] дала [гроші в церкву] на цілий рік і цілий правилося за здоров'я всіх нас. А за вмерлих... тоже списала на папір і дала, щоб [батюшка] правив цілий рік. На перехїщину правлять за живих, а за вмерлих — само собою» (с. Липа Влн.) [5, арк. 12]. «В церкві батюшка правив за здоров'я мешканців тої хати і за померлих — тих, шо нема, [їх] треба згадати перед перехїщинами» (с. Старики Влн.) [5, арк. 14]. «На перехїщину замовляли молебень за померлими родичами, хліб носили в церкву»; «Як посвящували хату, то в церкві замовляли молебень: і за здоров'я, і за померлих — згадували всю родину» (с. Вербень Рвн.) [5, арк. 16—17]. «Перед перехїщиною в церкві давали на панахиду — згадували померлих батьків, дідів...» (с. Станіславчик Лв.) [6, арк. 4]. «Перед перехїщиною дають в

церкві на службу божу за померлими: несуть хліб — три булки хліба (хто хоче — хліб, а хто хоче — калачі)» (с. Монастирок Льв.) [6, арк. 10]. «[Господарі нової хати перед входунами] на службу Божу давали, за померлими...» (с. Панькова Льв.) [6, арк. 12]. «В церкві замовляли службу Божу за здоровле і панахиду за померлими. Несли тоді в церкву хліб (три хліби) і пшеницю — миску» (с. Стрептів Льв.) [7, арк. 4]. «Перед входунами дають до церкви (замовляють богослужіння. — Р. С.) за здоровля. За небожиків тоже сі дає на службу Божу і несуть на парастас хліб печений (три хліби) і дає гроші ксьондзови» (с. Волиця Льв.) [7, арк. 6].

На Волині, як і в інших місцевостях України, а ширше — Слов'янщини ще донедавна побутувало повір'я, що нова хата є небезпечною для життя першого, хто до неї увійде [18, с. 339—341]. Прадавні вірування, які лежали в основі цієї небезпеки, були забуті і відмерли [18, с. 180—228; 15, с. 291—320]. В другій половині ХІХ ст. серед волинян було поширене повір'я, що жодний будинок не міг бути збудований без того, щоб майстер його не заклав на якесь зло, тобто на хвороби, смерть тощо [20, с. 199]. «Хазяїну було опасно першим йти [в новий дім]» (с. Бугрин Рвн.) [4, арк. 6]. «Шось воно мало значення — хто заходить перший, але я не скажу... воно по-колишньому — забобони. Їх було багато і всяких» (с. Стадники Рвн.) [4, арк. 14]. «Хату треба освятити, бо є розмаїте дерево (може було під вітром, може... хто його знає)» (с. Ракобовти Льв.) [7, арк. 10]. Стосовно посвячення нової домівки, то, за даними Василя Кравченка, зазначений церковний ритуал волиняни здійснювали в тому випадку, коли не було посвячене місце під забудову [12, с. 108].

Незважаючи на те, що згадане повір'я відмерло, традиційні способи уникнення небезпеки, яка чигала в новій хаті на першого, хто до неї увійде, збереглися. Зокрема, згідно з давнім ритуалом, першою входила найстарша в родині людина — дід (рідше — баба), які, так би мовити, вже вижили свій вік. «В нову хату йшла перша мати, взяла святу воду — свячену в церкві, принесла іконкі, поставили, поставили — пошла по всіх комнатах» (с. Волиця Хмл.) [3, арк. 23]. «Першими входять в нову хату батько з матер'ю» (с. Стадники Рвн.) [4, арк. 14].

«Моя похресниця робила посвячення, то я сама носила хліб і сіль і пару образів. В неї вже не було ні мами, ні батька» (с. Вербень Рвн.) [5, арк. 17]. «Хто був в хаті старший, той перший і входив. Так брало сі по традиції, шо то має перший йти...» (с. Станіславчик Льв.) [6, арк. 4]. «Перший в нову хату мужчина заходив... найстарший — дід. Ввійшов: «Йдіт за мною всі!» — та й всьо» (с. Спас Льв.) [7, арк. 9]. «Першим заходив дід, щоб ше жити довго літ. Як не було діда, то першими заходили господарі» (с. Ракобовти Льв.) [7, арк. 10]. «Господар — найстарший в родині — вносить хліб і сіль до хати, щоб була хата багата. Цей хліб потім їли» (с. Соколя Льв.) [7, арк. 12]. «В мене мати йшла перша — з хлібом йшла. Йде в хату, перший раз уходить — треба брать з правої ноги, щоб буть всегда правому» (с. Крученець Жт.) [8, арк. 17]. «Як входили в хату: приходять з хлібом (хтось заходив старший). А хазяїн з хазяїкою — з іконкою» (с. Новопіль Жт.) [8, арк. 21]. «Приходив батько, тесць... роблять перехіцину» (с. Воронівці Вн.) [9, арк. 10].

Подекуди на Волині першим до нової хати посилали маленьку дитину — найчастіше хлопчика віком приблизно до семи років. В основі цього звичаю очевидно лежало повір'я, що такій чистій, невинній дитині жодна нечиста сила не страшна. Так, в селі Великі Бережці на Тернопільщині на входуни у нову хату зазвичай «запускали в перву очередь дитину (таку, яка вже ходить)», відтак ця хата буде щаслива «і в хаті ніякої сварки, нічого [поганого] не буде» [1, арк. 4]. «На входуни діти приходили, цукерки їм давали (сусідські діти — чужі з села приходили, малі діти). Вони кружечком на подвір'ї танцювали. Кажуть: от там вже буде перехіцина. Дітей просять прийти — своїх, сусідських... Хто скупий, той не просить» (с. Мерва Влн.) [5, арк. 19].

Найчастіше першою до нової оселі впускали тварину: kota, рідше — пса, півня чи курку. За відомостями Ізидора Коперницького, зловорожі чари майстра можна було знешкодити, впустивши на входуни до оселі першими кілька тварин — пару кроликів або півня і курку тощо. Волиняни вірили, що вони за якийсь час неодмінно згинуть, але господарству і його мешканцям вже нічого не загрожуватиме [20, с. 199]. На них, за повір'ям, мало «окошитися» все зле і небезпечно, що могло бути в новій до-

мівці. «Кажуть, що перше треба животне [шоб першим переночувало в новій хаті]» (с. Новопіль Жт.) [5, арк. 21].

Доволі часто для цього використовували kota. «Входили до нової хати, то брали з собою котика. В сам перід пускали котика через поріг, і тоді самі входили в хату — щоб нечистий не ввійшов в хату (котик виганяв всьо, шоб не було поганого нічого). Воно й зараз таке є, коли переселяються: вперед пускають котика в хату, а тодди — самі переходять» (с. Великі Бережці Трн.) [2, арк. 3]. «Самий перший входив у хату кіт (любої масті). Кажуть, ми завдяки котячій і собачій долі живем» (с. Жолоби Трн.) [2, арк. 4]. «Першим пускали [до нової хати] kota — не чорного, щоб мав три кольори (то не буде нічо пропадати з худоби)» (с. Сапанів Трн.) [2, арк. 9]. В селі Гряда на Тернопільщині на «вхіщину» першим пускали kota і клали на поріг сокиру [1, арк. 23]. «Кажуть, треба чорного kota, шоб першим увійшов до хати (саме чорної масті, це — добре) (с. Великий Скнит Хмл.) [3, арк. 3]. «В нову хату входила хазяйка і kota несла на руках — кидала вперед, шоб семня там велася» (с. Нараївка Хмл.) [3, арк. 5]. «В нову хату зразу пускають kota: як кіт буде ночувати в хаті... Потом дивляться, шо кіт буде робити: як буде спокійно спати — значит все добре. Як буде кіт по хаті бігати, не находити місця, значит — шось погане. Хату висвячують. Як кіт добре спав, то люди поселяються. А як погано — то висвячують, батюшку кличуть і він висвячує» (с. Малий Скнит Хмл.) [3, арк. 16]. «Кіт чи яка пташка мусить обов'язково переночувати [першим в новобудові]. Людина не ночує відразу в хаті сама. Ночує кіт, і зловити горобця і впустити в хату» (с. Рівки Хмл.) [3, арк. 18]. «Найперше завжди kota пускали в хату — шоб перший йшов. Але шоб не чорної масті. Чорний кіт, кажуть, погано. Kota пускали в двері» (с. Вельгір Рвн.) [4, арк. 3]. «Пускають перше в хату kota такої масті, шоб худоба велася. Рабого не пускали, чорного не пускали — рижого kota брали ловили. Часом свого, часом — чужого. То буде вестися. Як три масті кіт має (кіт не має, кіцька має) то добре» (с. Бугрин Рвн.) [4, арк. 7]. «Казали, шо треба пустити kota чорного першим [до нової хати]» (с. Смолява Влн.) [5,

арк. 5]. «Першим kota пускали до хати. (На весілля не можна дарувати ні курку, ні гуску, бо [господарі] будуть бідні. (Вода стікає, як з гуски). Треба шось волохате дарувати такеє — порося чи теля. То таке в нас старші розказували)» (с. Пляшева Рвн.) [5, арк. 9]. «Як до нової хати [іти], то, кажут ше, впустити kota... kota або пса. Щоб перше таке во шось [там переночувало]. То старі люди так казали. Ми того не робили: зайшли і всьо» (с. Стрептів Лв.) [7, арк. 2]. «Першим в нову хату положено kota пускати — на чотири ноги (чи собака, чи кіт, но більшинство — кіт). Шо має бути, хай буде... окошиться на коту, як буде погане. Шо має бути [погане в новій хаті], хай лучче окошиться на коту. Він має там переночувати» (с. Ксаверівка Жт.) [8, арк. 9]. «Я чула, шо треба [на входици] вперед kota в [нову хату] впустить, шоб переночував кіт, а тоді вже самому йти. Кіт... шо все погане виганяє кіт» (с. Новопіль Жт.) [8, арк. 24]. «Як кончили хату і хочуть переходити... перехіщину, то святять хату. Пускают перше kota: відчинили двері, сами не заходять і пускають kota, шоб він оббігав (так як ми робили, то тоже пускали — свого, любої масті), він походив... тоді заходили люди» (с. Зозулинці Вн.) [9, арк. 4]. «Кажут, першим пускают kota, потім хазяїн иде. Це ялось так... для добра получається» (с. Петриківці Вн.) [9, арк. 13].

Звичним учасником обряду входици на Волині був також півень (рідше — курка). «Перший входив [у нову хату] хазяїн. І півня вносять. Хто kota пускає. Їх пускають перед собою. Потім цього півня випустять. Кіт — любої масті» (с. Нараївка Хмл.) [3, арк. 9]. «Самий перший кіт иде в хату, який є, но не чорний. Або півня першого [пускають]. «А тоді переходили самі. Казали люди шось нащот болезні (як його першим не впустити). Як шось має бути, то нехай окошиться все на ньому — на котові, а не на чоловіку» (с. Волиця Хмл.) [3, арк. 24]. На входици «бабця взяла чорну курку, два бохонці хліба [...]. І така бабця богомоляща сказала: «Ходи, я тобі посвящу хату». Вона положила хліба, жита, пшениці, цукерків на штири вугли [в хаті]... Як батюшка відправляла те все, святтила... І посвятила мені хату. Пустила чорну курку саму першу

— то щаслива. Вона потім ту свою курку не забрала, а лишила в новій хаті: «Заріжеш, будеш мати мати м'ясо». (Вона прийшла з тою куркою). Я кажу: «Мамо, Паранька якась дурна — мені принесла чорну курку». А вона каже: «Так годиться»» (с. Старики Влн.) [5, арк. 14]. «Як йдеши до хати — пусти перше kota. Я курку кидала, бо ше не посьвещена хата — страшно було, небезпечно — нех курка перше здихає, як має людина. Масть не має значення» (с. Панькова Лв.) [6, арк. 11]. «Казали, треба [першим у новій хаті] півня зачинить, kota, щоб велося все» (с. Новопіль Жт.) [8, арк. 2]. «Входини: вносять вперед або kota, або певня — такий обичай» (с. Новопіль Жт.) [8, арк. 5]. «Входини: батюшка посьватить — допіру входять в хату. Хто [впускає до нової хати] kota на першу ніч, а хто — півня...» (с. Новопіль Жт.) [8, арк. 26].

Навіть новозбудована церква була небезпечною для людини. «В новій церкві треба, щоб первими курка і півень повінчалися, а вже потім люди» (с. Міньківці Хмл.) [3, арк. 28].

Траплялося, що з метою так би мовити підвищення «рівня безпеки» входини волиняни поєднували згадані заходи. Зокрема, першими впускали в нову хату тварину і дітей, а після них заходили господарі. «Беруть kota пускають [перший раз в нову хату], потім дітей... Як кіт зайде, то це дуже добре буде» (с. Губельці Хмл.) [3, арк. 23]. «Першим пустили в хату сивого kota. Потім діти вбігали (5—6 років). Після дітей входили господарі [...]» (с. Вербень Рвн.) [5, арк. 16]. «Першим ноує в новій хаті... хто є. Діти впускають kota першого» (с. Новопіль Жт.) [8, арк. 18]. «Першого [до нової хати] то kota впускают. [...] За котом йшов хазяїн — той, хто впускає. А є, шо й діти впускают котики. Діти — то... для радості» (с. Воронівці Вн.) [9, арк. 12].

В новітні часи першими могли заходити господарі (або частіше сам господар), які вносили в оселю ритуально цінні речі. Останні виконували й функцію апотропеїв. За повідомленням В. Кравченка, коли волиняни переходили в нову хату, то «вперед» занесли ікону, діжу, хлібину і дрібку солі зверху [12, с. 108]. Дещо уточнює цей обрядовий момент Олександр Цинкаловський: «Коли [...] хата була викінчена, то до неї вносили перше скибку хліба й сіль,

щоб постояла через ніч, і запалювали в печі. На другий день заносили річі і запрошували священика святити; після цього переходила туди жити ціла родина» [19, с. 187]. Відомості про обрядове розпалення волинянами печі на входини нам зафіксувати не вдалося. Натомість порівняно добре збереглася інформація про обрядово-предметну складову входин. «Господар вперше заходив до нової хати з хлібом в руках. (Хліб вмотаний в рушник)» (с. Великі Бережці Трн.) [2, арк. 2]. «Першими в хату вносили ікони і стола» (с. Жолоби Трн.) [2, арк. 3]. «На перехістину перший входив чоловік з хлібом і сіллю. Жінка заходила з іконою» (с. Жолоби Трн.) [2, арк. 4]. «Перше образи треба нести в хату — господиня [заносить їх] (ті образи, якими батьки благословляють до шлюбу) і хліб. Я знаю, що як я йду в хату з образом і хлібом, то що мені пошкодить? — нічо мені не пошкодить!» (с. Великі Бережці Трн.) [2, арк. 6]. «Перший заходив мужчина з хлібом, сіллю і клав їх на столі» (с. Шпиколоси Трн.) [2, арк. 6]. «Перший заходив хазяїн з хлібом в рушнику. Покропив свяченою водою вугли, положив хліб, помолвився Отче наш і просив до хати» (с. Кімната Трн.) [2, арк. 10]. «Треба, щоб мужчина зайшов першим у хату» (с. Зеблази Трн.) [2, арк. 11]. «Перший в хату входив мужчина з хлібом і сіллю» (с. Чугалі Трн.) [2, арк. 12]. «Чоловік і жінка разом входили з хлібом, сіллю, свяченою водою, іконами» (с. Чугалі Трн.) [2, арк. 13]. «Як уходять у хату, «добрий день» скажуть і кропили житом все всередині» (с. Нарайівка Хмл.) [3, арк. 9]. «В хату входили [...] з хлібом-сіллю. Перший входив хазяїн, потому — хазяйка. Входили з хлібом і з іконкою. Ми входили, то так казали: «Господи! Благослови нас всіх в цьої дом, щоб було все добре. Твоя божа воля!» (с. Малий Скнит Хмл.) [3, арк. 15]. «Перше треба кинути гроші через поріг і кусочок хліба (лбика), а тоді йти в хату... Гроші і хліб кидається, щоб там була слава і честь, щоб було добре. Треба, щоб в хаті образ був — той з яким хазяї вінчалися. Образи поставили, тоді йди в хату, розположуй все своє» (с. Рівки Хмл.) [3, арк. 18]. «Хазяї перший раз входять в хату з хлібиною — накривають [її] рушником і заходять. Вроді для того, щоб не переводилось, щоб був достаток в хаті» (с. Варварівка Хмл.) [3, арк. 26]. «Першим

заходив хадзяїн з буханцем хліба, рушником, ше солі [кляли] на буханця хліба. Він несе, по хаті ходить, молиться. Хліб клав на стіл. Його по кусочку усі-усім роздали...» (с. Міньківці Хмл.) [3, арк. 28]. «[...] Баби мені кажуть: «Як ти будеш іти переселятися, то бери діжку, насамперед іди з діжкою — шоб хліб був в хаті» (с. Цвітоха Хмл.) [3, арк. 30]. «Перший входить хазяїн з хлібом, сіллюю. Послі — хазяйка з дітьми входить» (с. Вельгір Рвн.) [4, арк. 2]. «Ідуть [вперше до нової хати] з іконою Мати божої з Ісусом» (с. Бугрин Рвн.) [4, арк. 7]. «Як в хату входили, [то] треба йти з хлібом. Берем хліб і тоді ше шось... бо йдем перший раз в хату, шоб впорожні не входить... то мусово шось мати» (с. Перемиль Влн.) [5, арк. 2]. «Перший в нову хату заходив хазяїн. Хазяїн заходив з хлібом в руках — на рушнику. Хазяйка входила з іконою. Хліб клали на стіл. В нього свічку застромляють...» (с. Смолява Влн.) [5, арк. 8]. «Хату обсипали маком — то нечисте в хату не влізе. Треба мак в маківках сім раз посвятити, а тоді вже ним можна хату обсипати. А де ж тепер той мак взяти?» (с. Пляшева Рвн.) [5, арк. 9]. «Входили [до нової хати] з хлібом, жи би їм там велосі всьо. Перший входить мущина — любий, аби був хлоп. Входить з хлібом. [...] Син з невісткою йшли до нової хати з образами — Мати Божя, Ісус Христос...» (с. Бордуляки Лв.) [6, арк. 7]. «Іконку брали, свячену воду, зерно — жито (свячене, або яке було). (Зерно раз святиться — на Маковія). Жито несли в посудині, посипали його в новій хаті, перехрестились. Хазяї... перший йшов чоловік з хлібом, а жінка — з іконою. Хліб — такий обичай в наших людей — умотаний в рушник. Голий хліб не беруть. Його клали на застелений стіл» (с. Новопіль Жт.) [8, арк. 5]. «Перший заходить хазяїн і всі заходять... і я. Хазяїн заходить з хлібом обов'язково — рушник, хліб... З голим [хлібом] не заходить. Хліб ложить на стіл, сідають да їдять цей хліб — сім'я. Це був звичайний хліб» (с. Вільськ Жт.) [8, арк. 6]. «Першим в нову хату несли на ноч kota і діжку. Хліб клали на стіл, а кіт, ніби, випросив хліба в Бога. (А зараз і діжки не маєм, і хліб не печем). Кіт обізательно має прийти в хату, освітись. Пікну діжку вносили в нову хату, бо в ній хліб пекли, це ранше основне було. Kота

вносили і буханку хліба на рушнику на стіл клали» (с. Стара Олександрівка Жт.) [8, арк. 12]. «[...] Ми йдемо вже з цім образом (образа беремо зі старої хати — я брала Матір божу, а чоловік брав Спасителя)... брали образа, брали хліб (він більше брав хліб, а я брала образа), да й так...» (с. Новопіль Жт.) [8, арк. 15]. «Хазяїн і хазяйка хліб несли й образа, воду свячену. Кляли на стіл. Тею водою кропили свяченою [хату]» (с. Новопіль Жт.) [8, арк. 18]. «Як построїлились, то беруть посвячують хату. Батюшку брали колись. А як не було батюшки... Дядько в мене був: поробив штири таких кілочки ясенових. Йшли в церкву, святити... Прийшов швагро (він в церкву ходив і знав), тьоті зварили обід... Цей дядько позабивав кілочки навхрест в штири боки (батюшка як сватить, то там хрестики робить). Їх треба було з ясеня робити, бо він помічний» (с. Рибчинці Вн.) [9, арк. 6]. «[На перехіщину] перший мусить хазяїн входить — той, шо будує» (с. Мерва Влн.) [5, арк. 19].

В тих селах, де були церкви, волиняни намагалися посвятити нову хату переважно на входини. Й хоча освячення нового житла відбувалося відповідно до церковних канонів, нерідко там були присутні суто народні елементи. «Перед вхіщиною кликали того майстра, шо будував хату, батюшку (він освячував)» (с. Великі Бережці Трн.) [2, арк. 2]. «Посвятила хату, батюшка був... так не ввійшла» (с. Кімната Трн.) [2, арк. 10]. «Поставили хату, прийшов ксьондз, посвятив хату. Ніхто до хати не пішов [би], як хата не посвещена» (с. Стрептів Лв.) [7, арк. 4]. «Нову хату треба посвятити, бо може шось шкодити [її мешканцям]. (Весіле не можна робити в непосвещеній хаті). Треба вести священика. Він тоді покропит, посвітит, молитви відчитає на штирох углах, хліби світит на штирох углах, має бути хрест на столі, свічки на столі...» (с. Спас Лв.) [7, арк. 8]. «Як сідаєм в хату, то наймаєм батюшку, шоб висвятив, а тоді вже сідаєм. Називається — перехіщини, як вже в хаті... Хто має можливість, то скличе родину сво. Там трошки шось зготовит... батюшка посвятив... Перехіщини, це коли в хату входиш» (с. Воронівці Вн.) [9, арк. 9].

Якщо ж хата не була викінчена, то могли входити і без церковного посвячення, яке здійснювали зго-

дом. «Святив хату батюшка через пару років, бо було не кончено» (с. Жолоби Трн.) [2, арк. 3].

В окремих селах Волині посвячення нової хати здійснювали зазвичай згодом після входу. «Хати раніше відразу не посвящували, а з часом» (с. Панькова Лв.) [6, арк. 12].

Низка атрибутивних елементів традиційних волинських входу вказує на присутність у них поминальних мотивів, а відтак і на живучість культу предків. Передовсім це засвідчує використання під час освячення хати книша — суто поминального печива. «Батюшка хату сьватив. (І самому можна.) На кожне вкно жили книш і свічку, батюшка там молиться... і обсьвачують» (с. Смолява Влн.) [5, арк. 5]. «Допіру до хати йдуть. Так не підуть. Тепер є квартира — аби влізти... А колись — не: посьватять, по всіх вуглах хліб батюшка по вкнах розкладе — по-колишньому (колись були книші — довгі...). В той хліб свічки позастромляють...» (с. Смолява Влн.) [5, арк. 8]. Аналогічні обрядодії мали місце і в поховальній обрядовості волян, про що згадує Тадеуш Стецький: після виносу тіла зачиняють двері (щоб смерть не повернулася), а на підвіконня ставлять запалену свічку, цілушку хліба і кухлик води або медової сити. Це, за повір'ям, призначалося для душі, яка приходить їсти і пити [22, с. 84].

Важливою складовою входу була святкова гостина, на якій зазвичай присутня найближча родина. Рідше воляни запрошували сусідів, священика, майстра-будівельника. «Цього дня звали сусідів, майстра (сидів на покуті)» (с. Великі Бережці Трн.) [2, арк. 5]. «Люди сходилися, приходили з житнім хлібом» (с. Сапанів Трн.) [2, арк. 9]. «Того дня в хаті вечеряли тільки свої» (с. Варварівка Хмл.) [3, арк. 26]. В с. Зєблазах на входу «кликали людей, більше йшли мужики» [2, арк. 11]. «Допіру збирають людей. На перехіщини приносять подарки (крісло, посуду... так і зараз). [...] Колись на перехіщині співали спеціальних пісень» (с. Смолява Влн.) [5, арк. 7—8]. «Перший в хату входив хазяїн. Гості до нього приходять і шось несуть — подарки. [...] Большинство з хлібом йшли в гості» (с. Вельгір Рвн.) [4, арк. 2]. «Просять батюшку, людей — родину. Нарихтуються як на сьвато і запрошують... І батюшка прийде, посьватить хату і сьдають...» (с. Липа Влн.) [5, арк. 12].

«Люди приходять з хлібом у хату — на стіл ложать» (с. Новопіль Жт.) [8, арк. 1]. «Гості приходили з хлібом, умотаним в рушник» (с. Крученець Жт.) [8, арк. 17]. «Чоловік йшов з хлібом, поклав на стіл, припрохав всіх родичів. Сідали, вечеряли чи вгощалися там... Хліб краями і їли» (с. Рибчинці Вн.) [9, арк. 8]. На входу «хто що має, то несе — скатерку, рушничка, а те — несе миску, як [є] можливість...» (с. Воронівці Вн.) [9, арк. 9]. «Сходяться сусіди... і всі сідає за стіл і кажем: «Дай, Боже!»» (с. Воронівці Вн.) [9, арк. 10]. «На перехіщину гостей не пригласили. Сусіди прийшли, повечерали, поблагословили і розійшлися» (с. Філіополь Вн.) [9, арк. 16]. «На новосілля люди йшли з посудом, ложкою, пляшкою, чи на кохту...» (с. Варварівка Хмл.) [3, арк. 26].

Подарунок на входу, загорнутий в полотно, був обов'язковим для гостей. («Дуже як я хочу піти подивитися, що вони (господарі, які будують хату. — Р. С.) вже там зробили, то я тоже повинна піти не з голими руками. Я теж повинна взяти хлібину, хустину якусь... (ну, накрить хліб) і зайти в хату. Це таке... з голими руками не йдуть» (с. Вільськ Жт.) [8, арк. 6—7]. Дарувати «голий» хліб звичай забороняв [14, с. 91].

За повір'ям, на цій гостині повинні бути присутні померлі родичі, яких напередодні входу поминали в церкві. В ряді волинських сіл ще донедавна їх запрошували на цю гостину. «Баби закликали родичів померлих на вхіщину того дня — всіх, яких пам'ятали» (с. Великі Бережці Трн.) [2, арк. 2]. «Коли входять в хату перший раз, [то] старі люди припрошували всіх своїх [померлих] рідних того дня, прямо в хаті, коли сідали за стіл» (с. Нарайівка Хмл.) [3, арк. 5]. «Самий старший дядько [в сім'ї] пригласив померлих на вхідчину на вечеру. Пригласив в хаті» (с. Стадники Рвн.) [4, арк. 14].

В інших місцевостях етнографічної Волині її мешканці вірили, що покійних родичів на входу не треба запрошувати, оскільки вони й самі знають, коли їм слід прийти. «Покійних родичів не кликали (шоб вони тої ночі прийшли [на входу]) — такого не можна споминати. [Померлі] батько, мати, дід — вони самі знають, вони самі прийдуть, душа... Вони знають — коли». Наведене повір'я респондента підтвердила наступною оповідкою: «Я

знаю, я строїлась. Мій батько помер — я ще не була в [новій] хаті, як батько мій помер. Ми якраз на Спаса перебирались. Ми прийшли до хати і лягли спати. Я чую, так мене хтось: раз! — Я: «Ой!» (отако, я з дитиною спала). — Нема ниде никого. Що це таке? І чую ж — така холодна рука мене тако — за тіло [торкається]. А чоловік каже на другому ліжку: «Чого це ти?» Кажу: «Хтось мене лапнув!» — «Лапнув, лапнув... то тобі здалось таке в новій хаті!» Я заснула, мені сниться сон. Каже батько (чую — так о балакає батько мій до мене, я хочу обізватись і не можу ніяк, зжимаюсь)... каже батько: «Ти ще не все взяла до хати — кота тут в мене немає... ні — є. Іди, візьми хліб і пишно». І я другого дня іду в магазин, купляю пишно, все і принесла до хати. Це мені першої ночі приснилось» (с. Рівки Хмл.) [3, арк. 18—19].

Так чи інакше волиняни вірили, що покійні родичі приходять вночі на входи. «Тої ночі приходили [до нової хати] діди і баби — померлі родичі» (с. Великі Бережці Трн.) [2, арк. 5]. Тому їм, згідно з поминальними традиціями, залишали на столі рештки святкової трапези. «На вхіщину стіл не прибирали на ніч — на ньому все оставляли, бо померші родичі прийдуть вечеряти. Вранці все убирали. Дехто худобі давав...» (с. Великі Бережці Трн.) [2, арк. 2]. «Того дня зі стола на ніч не прибирали — оставляли на вечеру всім (в тому числі й померлим родичам. — Р. С.). Так ночувало» (с. Нараївка Хмл.) [3, арк. 9]. «Першої ночі миски зі стола не прибирали — покойнікі придут. Душі знають... коли [слід прийти]. Все на столі ночувало. Ложки ставлять отако і ложиться хлібінка така — там кусок хліба. Десь, кажуть, чия ложка перекинеться, то вмере та людина перша, а як — ні, то все буде добре. (Так і на Багатий вечір роблять, і так на входи роблять). Вранці те, що не доїли, курам віддавали» (с. Рівки Хмл.) [3, арк. 18—19]. «Першої ночі на столі все оставляли, бо кажуть, може вмерше придуть. На багатий вечір теже кидають їжу, кажуть, хай буде так як вмершим» (с. Бугрин Рвн.) [4, арк. 6]. «Того дня на столі на ніч все лишают, щоб було ще тим ... померлим» (с. Рясники Рвн.) [4, арк. 11]. «В новій хаті першої ночі все оставляють на столі для святих і

померлих, які прийдуть» (с. Стадники Рвн.) [4, арк. 14]. «Після гостини все на столі ночувало, щоб небожники ще прийшли. Як вгощали [на входи], то саме перше випили за небожників — тих, що [вже] нема поміж нами. Став хазяїн і каже: «Ми тут всі зібралися, а ще [є] такі, що нема між нами. То треба за них відправити» (с. Старики Влн.) [5, арк. 14]. «На новосілля на ніч зі стола не прибирали, а все залишали — те, що не доїли. Так має бути, воно має на столі стояти; то сі дає мерцем, коли вони вечерити приходять. [...] Але я не чула нігди, жеби вони приходили — батько чи мати» (с. Деревляни Лв.) [7, арк. 7]. «На новосілля після гостини столу не прибирали — воно до раня було. Казали, може ще хто прийде угоститися вночі — покойники» (с. Деревляни Лв.) [7, арк. 14]. «Коли [на входи] повечеряли і люди розійшлися, то на столі трошки оставляли для тих, що немає — вмерших. Вони мають прийти. (В нас і на Святий вечір оставляють на столі... Наприклад, в нас вдома діти поз'їжджаються, ми повечеряли і трошки кидаємо на столі, щоб воно переночувало, навіть стола не забираємо. Зранку забирали зі стола)» (с. Воронівці Вн.) [9, арк. 12].

Зазначимо, що в сучасну пору мотивація цих дій призабута і їжу лишают за традицією: так треба, бо так робили старші. Іноді можна почути й нові, пізніші за походженням пояснення цього звичаю «На столі — що їли того дня (чи вечора), то осталось на ніч. Так люди робили, та й ми [так робимо]» (с. Великий Скнит Хмл.) [3, арк. 3]. «Цієї ночі зі стола не прибирали — не положено, щоб велося в хаті добро все. [...] Вранці те, що лишилося, давали худобі (лише корові)» (с. Жолоби Трн.) [2, арк. 4]. «На перехіщини не прибирали стіл на ніч» (с. Шпиколоси Трн.) [2, арк. 7]. «На перехіщину стіл на ніч не прибирають — [лише] на другий день [вранці]» (с. Зєблази Трн.) [2, арк. 11]. «Першої ночі на столі не прибирали — закон такий» (с. Чугалі Трн.) [2, арк. 12]. «На ніч на столі не прибирали, щоб трималося те все» (с. Чугалі Трн.) [2, арк. 13]. «Першої ночі на столі не прибирали — оставляли пару ложок, пару мисок... Таке повинно бути, щоб сєння велася» (с. Нараївка Хмл.) [3, арк. 5]. «В новій хаті першої ночі все на столі оставляли. [Так само було]

як брата поховали, як на Різдво... то так і стояло» (с. Міньківці Хмл.) [3, арк. 27]. «Того дня, коли увійшли, на ноч зі стола не прибирали. Хліб цей спеціально оставляли, щоб переночувало, а зранку його доїдали» (с. Міньківці Хмл.) [3, арк. 28]. «Першої ночі в новій хаті зі стола нічого не прибирала. Ше нарошине хліб ложила, застелила скатерть... щоб всігда був хліб» (с. Цвітоха Хмл.) [3, арк. 30]. «Першої ночі в новій хаті оставляли на столі хліб, сіль і воду. Кажуть, що треба було так» (с. Вельгір Рвн.) [4, арк. 4]. «Першої ночі стіл не прибирали, на ньому все оставляли. Таке було заведеніє. Вранці недоїдки худобі оддавали» (с. Колесники Рвн.) [4]. «Того дня після вечері зі столу на ніч не прибирали — все оставляли, шоби багаті були, чи шо...» (с. Смолява Влн.) [5, арк. 8]. «На ніч все оставлялося на столі. Кажуть, що не можна прибирати зі столу, щоб не виходило з хати те все. Вранці те, що не доїли на перехіщину, доїдали самі господарі» (с. Вербень Рвн.) [5, арк. 16]. «Першої ночі в новій хаті все лишали на столі» (с. Монастирок Лв.) [6, арк. 11]. «На входици після вечері все оставляють на столі, кажуть — хай буде. Вранці, що можна, те доїдають, а що не можна, то оддають... собаці, котам... живність якась є» (с. Вільськ Жт.) [8, арк. 6—7]. «Хліб оставляли на ноч [не прибраним зі столу], так положено» (с. Крученець Жт.) [8, арк. 17]. «Перехіщина — пили, гуляли, йшли гості з подарками... як перехіщину робили. Стіл на ноч оставляли [неприбраним від їжі]. Нічо... оставили, бо ви ж його зара не приберете, ще ж гості... А завтра вже мють, прибирають... ще сходяться, доїдають. [...] Шо спортилося вночі, [то] худобі віддавали... любій худобі. Поховают покойніка, то тоже так: шо їли, як в хаті [поминальний] обід, так воно на столі і стоїт. [Після поминок] оставляють на ноч [страви на столі], як на перехіщину. Це все худобі віддають...» (с. Зозулинці Вн.) [9, арк. 5]. «На перехіщину на ноч трошки оставляють на столі, а все решту приймають» (с. Рибчинці Вн.) [9, арк. 6]. «Стіл не треба [на ніч прибирати], треба щоб переночувало і на другий день ше приходять пообідати. Покойниє не приходять... а може й приходять, ми ж не бачимо... Вони так не дадуться знати...» (с. Рибчинці Вн.) [9, арк. 8].

«Після перехіщини треба, щоб все на столі переночувало (як і на Різдво на Святий вечір не треба нічого приймати зі столу, щоб приходили святії вечерати)» (с. Воронівці Вн.) [9, арк. 9].

В деяких волинських селах ще пам'ятають, що в давнину на входици готували для померлих спеціальну поминальну страву: «для них ставили коливо з пшениці» (с. Великі Бережці Трн.) [2, арк. 5]. В селі Комарівцях на Тернопільщині коливо на входици робили з пшениці або рису, прикрашали довкола цукерками і під час гостини передавали по колу [1, арк. 47—48]. За матеріалами Тадеуша Стецького, таким же ж коливом, приготованим з пшениці і меду, на Волині розпочинався й поминальний обід після похорону [22, с. 84].

Під час входици побутували й деякі інші звичаї, характерні для поминальних традицій українців і волинян зокрема. Так, господарі «ставили на підоконнику стакан води, хліба...» (с. Великі Бережці Трн.) [2, арк. 5]. «На ніч на вікно ставлять хліб і стакан води» (с. Шпиколоси Трн.) [2, арк. 7]. «Тої ночі лишали на вікні стакан свяченої води і цілушку хліба зверху» (с. Сапанів Трн.) [2, арк. 9]. «На ніч на вікно (від сходу, полудня) ставили свячену воду, хліб і рушник» (с. Кімната Трн.) [2, арк. 10]. «На вікно біля покуті ставили воду і хліба кусочок» (с. Чугалі Трн.) [2, арк. 13]. За матеріалами В. Кравченка, склянку води, накриту цілушкою хліба, волиняни ставили для душі померлого на покуть [12, с. 136].

Пошанувати померлих родичів на входици можна було й за допомогою іншого традиційного способу: передати їм гостинця на «той» світ за посередництвом жебрака — обдарувавши його. «[...] В нову хату ікони повісила невістка з сином, як увійшли — Богородицю... Зі стола на ніч не прибирали: так воно і було до другого дня. Нех ночує — може ше хто зайде. А тут якраз був такий дід бідненький. І в той деньок зайшов до мене. Я його посадила коло стола і попросила: «Їжте, те шо є». І взяла йому наклала кошичок зи стола. (Я його знала, і його жінку... як нищий). — «Занесете своїй дружині і дітям, внукам. Всім дайте покушати». То він так мені дякував!» (с. Липа Влн.) [5, арк. 12].

Першої ночі в новій хаті господарі не гасили світла, очевидно для того, щоб присвітлити померлим, які

прийдуть вечеряти. «І свічку лишали, щоб горіла цілу ніч. То так само для них (померлих родичів. — Р. С.) було» (с. Старики Влн.) [5, арк. 14]. «Першої ночі світло світять. (За мерцями три ночі в хаті світять)» (с. Монастирок Лв.) [6, арк. 10]. «Тої ночі палили в хаті світло цілу ніч» (с. Великі Бережці Трн.) [2, арк. 2]. «Цілу ніч горіло в хаті світло — лампа» (с. Жолоби Трн.) [2, арк. 4]. «Цілу ніч горіла лампадка перед іконою, щоб була злагода в хаті, щоб була любов в сім'ї» (с. Великі Бережці Трн.) [2, арк. 5]. «Цілу ніч горіли свічки, щоб спасали, щоб диявол не підходив» (с. Кімната Трн.) [2, арк. 10]. «Першої ночі світили гасову лампу, кажуть, так треба» (с. Чугалі Трн.) [2, арк. 13]. «Першої ночі лампочку світили цілу ніч» (с. Вел. Скнит Хмл.) [3, арк. 3]. «Вночі того дня свічка горить (її батюшка дає в церкві) поки не погасне» (с. Бугрин Рвн.) [4, арк. 7]. «Першої ночі не гасили лучини — горіла цілу ніч» (с. Рясники Рвн.) [4, арк. 8]. «Всю ніч світили лампадку» (с. Смолява Влн.) [5, арк. 8]. «На кухні на вікні всю ніч світилася лампочка (першої ночі, як перейшли)» (с. Липа Влн.) [5, арк. 12]. «Як перебравалисі до хати, то положено, що першу ніч має горіти світло, же б то було світле життя» (с. Станіславчик Лв.) [6, арк. 4].

З новосільними традиціями тісно пов'язані демонологічні вірування про домовика — духа-опікуна домашнього господарства та його мешканців. Останній сформувався на основі архаїчних уявлень про культ предків і є пізнішим за походженням. Волиняни часто ототожнюють домовика з душею померлого [10, с. 216].

На Волині ще й досі спорадично зустрічається твердження, що домовик є в кожній хаті. «Є такі приказки: в кожного хазяїна є домовик» (с. Бугрин Рвн.) [4, арк. 7]. «Кажуть, що треба першого котика впускати [до нової хати]. Кім — це таке як домовик» (с. Міньківці Хмл.) [3, арк. 29]. «Казали, колись в хаті [в одних] був домовик. Вони дуже багато жили. [...]» (с. Липа Влн.) [5, арк. 11]. «Домовик в любій хаті є. Де построять хату, там він живе — в уголочку найде собі місце таке на чердаку. І він там собі живе-проживає... доки хата є — є і він» (с. Філіополь Вн.) [9, арк. 16]. «Кажуть, домовик [в кожній хаті] є...» (с. Новопіль Жт.) [8, арк. 24]. «Були такі чутки

раньше, нас — дітей — колись батьки лякали: «Дивись! Не будеш слухатись, то вночі прийде домовик!» (с. Крученець Жт.) [8, арк. 16].

Духа-опікуна домашнього господарства — домовика — необхідно на входини (подібно як і покійних родичів-предків) годувати, пригощати. «На столі [на ніч все залишали] для домовика. Зранку, що не доїли, то викидали курам. Бо свиням не мона викидати, бо кажуть... що свині з'едят та всеньке-всьо...» (с. Філіополь Вн.) [9, арк. 16].

Згідно з віруванням, домовик опікується господарством, добробутом сім'ї. «Звели хату і ви виїжджаєте на другу сторону і він за вами буде [йти]. Цей самий [домовик] він сам їде з ними. Хто його пригласає?... Хто його бачив?... Його лиш хазяїн бачив. Хазяїн як знається [з домовиком], то він буде бачить, і буде глядїть. [Домовик] що хоч може зробіть. [...] Світло... свет світився [першої ночі після входин]: так положено [для домовика]» (с. Крученець Жт.) [8, арк. 17].

Згідно з демонологічним віруванням домовик допомагає і сприяє господарям лише у випадку, коли він їх «злюбив», інакше кажучи — коли мешканці господарства його шанують і не порушують законів Божих і моральних норм, установлених предками. «Коли гості [після входин] порозходяться, то воно (залишки трапези. — Р. С.) на столі все остається [на ніч]. Чую від сватів, що в них хата давна-давна і що в них домовик є в хаті. Вони його не бачили. Якїсь від нього рухи, шорохи йдуть... (Вони зараз в Хмельніку построїлись і тоже, кажуть, є домовик — є якийсь хазяїн). Воно ховається... на підвіконніку... скрипнут двері... шось... Домовик людям не шкодит. Ну, смотра як до нього відноситься. Домовик щитається як хазяїн. От буває, що йому господарі не нравляться, неправильно себе ведуть... Він може злитись, дебоширити, шось може таке... Це як якісь алкоголіки несамовиті, як злодюги, які нарушують Божі закони, то він — конешно [бешкетує]. Йому тре догоджати. То йому якісь монетки сиплять... вопшем сваха казала: що бачила, те вже робила [щоб задобрити домовика]. А він все одно є... Чути, що хтось є. Казали, що першої ночі треба для домовика шось оставити в новій хаті. Казали: «Це тобі, хазяїне, на вечеру, на сніданок. Не злись на

нас, будь добрий до нас, хазяюй разом з нами!» (с. Воронівці Вн.) [9, арк. 10].

«Колись, казали, домовик є в хаті, то мучит людину. Тепер домовиків нема. Він нащо? Моя мама розказувала так, що дядько дружив з... другом. А там через дорогу жили поляки і взяли за свою собі дівчинку (чужу, з чужого роду. — Р. С.). Вона виросла і вже дівка. І начав ходити цей хлопець і з моїм дядьком — маминим братом. І каже, так шось не злюбило цієї дівчини, шо стукало, грюкало... І мамин брат каже: «Я не віру!». Ну, каже, то почекайте. Каже, поналивали чаю, посідали там... Каже, воно — стук! Дивляться — маленький камінчик в неї в стакані! Подержали цю дівчину, й кажуть: «Йди, дитино, як нам така біда через тебе». Та й не знають, де вона ділася — та Аня» (с. Зозулинці Вн.) [9, арк. 5].

Розглянутий етнографічний матеріал засвідчує, що обрядово-звичаєві традиції входин до нової хати мають у волинян загальноукраїнську основу. Головними світоглядними ідеями розглянутого комплексу звичаїв, прикмет, повір'їв і ритуальних заборон є забезпечення мешканцям нової оселі щастя, здоров'я і достатку. Саме з цією метою мешканці етнографічної Волині намагалися вибрати «щасливий» час для «вхїщини», за допомогою різного ритуально-магічного інструментарію уникнути небезпеки, яка чигала на них у новобудові, і, нарешті, заручитися в новій оселі прихильністю і опікою покійних предків — «дідів», «бабів», «батьків». Адже, згідно зі світоглядними уявленнями українців (а ширше — слов'ян загалом), без їхнього сприяння щасливе й заможне життя неможливе [13, с. 249].

Що стосується локальних-специфічно волинських особливостей новосільних традицій, то їх виявити не вдалося. Звичаї та обряди, які супроводжують вселення до нової хати на Волині, схоже, підтверджують думку, яку висловив сто п'ятдесят років тому дослідник Тадеуш Стецький: «Забобони і повір'я волинян є спільними для всіх провінцій Русі, тільки на Волині їх менше ніж деінде» [22, с. 61].

1. Архів ЛНУ. — Ф. 119. — Оп. 17. — Спр. 155-Е. — 105 арк.
2. Архів ЛНУ. — Ф. 119. — Оп. 17. — Спр. 204-Е. — 13 арк.
3. Архів ЛНУ. — Ф. 119. — Оп. 17. — Спр. 206-Е. — 32 арк.

4. Архів ЛНУ. — Ф. 119. — Оп. 17. — Спр. 304-Е. — 14 арк.
5. Архів ЛНУ. — Ф. 119. — Оп. 17. — Спр. 522-Е. — 19 арк.
6. Архів ЛНУ. — Ф. 119. — Оп. 17. — Спр. 523-Е. — 12 арк.
7. Архів ЛНУ. — Ф. 119. — Оп. 17. — Спр. 524-Е. — 17 арк.
8. Архів ЛНУ. — Ф. 119. — Оп. 17. — Спр. 525-Е. — 26 арк.
9. Архів ЛНУ. — Ф. 119. — Оп. 17. — Спр. 525-Е. — 25 арк.
10. Галайчук В. Демонологія Кременеччини / Володимир Галайчук // Вісник Львівського університету. Серія історична. — Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. — Вип. 47 / за редакцією В. Галайчука. — С. 198—240.
11. Гунчик І. Часова парадигма українського оказіонально-обрядового фольклору / Ігор Гунчик // Записки Наукового товариства імені Шевченка. — Львів, 2010. — Т. ССLIX: Праці Секції етнографії і фольклористики. — С. 389—405.
12. Кравченко В. Звичаї в селі Забрідді та по де-яких інших недалеких від цього села місцевостях Житомирського повіту на Волині. Етнографічні матеріали / Василь Кравченко. — Житомир, 1920. — 160 с.
13. Левкиевская Е.Е. Предки / Е.Е. Левкиевская // Славянские древности: этнолингвистический словарь : в 5 т. / под общ. ред. Н.И. Толстого ; Институт славяноведения РАН. — Москва : Международные отношения, 2009. — Т. 4: П (Переправа через воду) — С (Сито). — С. 249—252.
14. Радович Р. Житло етнографічної Волині II-ї пол. XIX — I-ї пол. XX ст. (за матеріалами Рівненщини) / Роман Радович // Архітектурна спадщина Волині. Збірник наукових праць. — Рівне : ПП ДМ, 2012. — Вип. 3. — С. 89—104.
15. Сілецький Р. Будівельна жертва в українців: нова інтерпретація / Роман Сілецький // Вісник Львівського університету. Серія історична. — Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. — Вип. 46 / за редакцією Р. Сіромського. — С. 291—320.
16. Сілецький Р. «Входчини» (новосільні звичаї та обряди) / Роман Сілецький // Полісся України: матеріали історико-етнографічного дослідження. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 1999. — Вип. 2. Овруччина. 1995. — С. 117—124.
17. Сілецький Р. «Дай, Боже, в добру пору, в добрий час...» (Традиційні уявлення українців про час на матеріалах будівельної обрядовості) / Роман Сілецький // Вісник Львівського університету. Серія історична. — Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. — Вип. 47 / за редакцією В. Галайчука. — С. 111—126.
18. Сілецький Р. Традиційна будівельна обрядовість українців : монографія / Роман Сілецький. — Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. — 428 с.

19. Цинкаловський О. Стара волинська хата / О. Цинкаловський // Життя і знання. — Львів, 1936. — № 6. — С. 187.
20. Kopernicki I. Przyczynek do etnografii ludu ruskiego na Wołyniu z materyjałów zebranych przez Z. Rokossowska we wsi Jurkowszczyźnie w pow. Zwiąhelskim / Izidor Kopernicki // Zbiór wiadomości do antropologii krajowej. — Kraków, 1887. — Т. 11. — S. 130—228.
21. Řehoř Fr. Poświęcenie mieszkania ruskiego w Galicyi (Z okolic Żydaczowa) / Fr. Řehoř // Lud : Kwartalnik etnograficzny. — Lwów, 1896. — Roczn. 2. — S. 141—146.
22. Stecki T.J. Wołyń pod względem statystycznym, historycznym i archeologicznym / T.J. Stecki. — Lwów, 1864. — 388 s.

Roman Siletskiy

«VKHISHCHYNY»: HOUSE WARMING FOLK CUSTOMS, RITUALS AND BELIEFS IN VOLYN
(Based on field ethnographic materials of the early XXI c.)

On the basis of the field ethnographic materials the author described a ponderable component of house dwelling rituals of Volynians — house warming traditions. Beliefs about the ti-

ming options of «vkhishchyna» were examined. The author investigated ritual ways to avoid demonological danger in new house. The funeral motives of ritual repast were defined, as well as the demonological beliefs in the context of reviewed rituality.

Keywords: dwelling rituals, house warming, Volyn, customs, rituals, beliefs.

Роман Силецкий

«ВХИЩИНЫ»: НАРОДНЫЕ НОВОСЕЛЬНЫЕ ОБЫЧАИ, ОБРЯДЫ И ПОВЕРЬЯ НА ВОЛЫНИ
(По полевым этнографическим материалам начала XXI в.)

На основании источников (полевых этнографических материалов) исследован важный компонент народной строительной обрядности волянян — традиции, связанные с новосельем. Рассмотрены поверья про временные параметры «вхищин» (вселения в новый дом). Обнаружены ритуальные способы предотвращения демонологической опасности в новом жилье. Выяснены поминальные мотивы обрядовой трапезы, демонологические поверья в контексте рассматриваемой обрядности.

Ключевые слова: строительная обрядность, новоселье, Волянь, обычаи, обряды, поверья.